

գաղթականք հետերնին տարած են Ջաւախի Ճաւճղա գիւղը: Մաշտոցի մը յիշատակարանը՝ գրուած է 1694ի, ուր կը նկարագրուի թէ «իբրեւ զնաւ մորկեալ եւ ալեկոծեալ կայսք ի ձեռս անօրինացն եւ գազանաբարոյ բռնաւորացն», որոնք «անխտիր թարանէին եւ կողոպտէին»¹, եւն: Հակառակ այս ամէնուն նոյն միջոցին՝ ժէ գարուն վերջերը գրող Յակոբ Կարնեցի, որ իւր ժամանակի Կարնոյ օամ. ընդարձակ փաշայութեան երկիրներուն մասին համառօտ՝ բայց հետաքրքրական տեղագրութիւն մը կը գրէ, Բաբերդի գաւառը կ'որակէ «քաղցր եւ համեղ երկիր եւ Հայոց բնակարան». բնակիչները՝ «մարդասէրք եւ հիւրընկալք քրիստոնեայք»: Իսկ Սպերի գաւառի մասին կը գրէ թէ «բնակիչք երկրին բովանդակ Հայք». բայց նաեւ թէ «եկեղեցիք բազում, որ այժմ աւերեալ եւ ամայի կան ի ձեռս Տաճկաց»²: Արդէն այս էր Թուրքաց ոճը, ուր ոտք կը կոխէին, գրաւել նախ վանքերու,

¹ Լ-ւ-յ-ի-ն, Ջաւախք. 314—315:

² Յ-ի-Բ Կ-ւ-ն-ի-ն. «Տեղագիր Վերին Հայոց» հրատ. Կոստանեանց: Էջ. 1903. յտկ. էջ 15—17: Գաղթագր. Erzeroum ou Topographie de la Haute-Arménie. Texte arménien de Hakovb Karnetzi etc. traduit et annoté par Frédéric Macler, Paris 1919.